

A FENNTARTHATÓ JÖVŐ ALAPPILLÉREI A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN

THE PILLARS OF A SUSTAINABLE FUTURE IN TEACHER EDUCATION

Molnár Katalin

PhD, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Sopron
molnar.katalin@uni-sopron.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a fenntartható jövő alappilléreit tekinti át a pedagógusképzésben jelen lévő értékek, kurzusok és gyakorlatok fenntarthatósági elemzésével. A fenntarthatóság kérdésköre minden gondozási-nevelési-oktatási intézmény küldetésnyilatkozatában, dokumentumaiban jelen kell hogy legyen. Ezért fontos értelmezni, megújítani a fenntartható fejlődési célok megjelenési lehetőségeit az intézmény, a szervezet és a nevelés-oktatási alapdokumentumokban. A folyamatban lévő technológiaváltás minden intézményt érint. Kérdés, hogy így mennyire lesz fenntartható az emberi élettér természeti-környezeti, gazdasági és közösségi területeken. Az új értékrend alapja – a teljesség igénye nélkül – a kollektív belátás, a mértéktartó életvitel és életmód, a körforgásos gazdaság lehet. A mértéktartó életmód alapja az érték- és normarendszer, a nevelés és az ismeretátadás és a közösségi, közösen végzett munka. A szemléletformálás helyszíne nem csupán a család, hanem minden intézményes nevelési szintér. Az energia-, víz-, nyersanyag- és a klímaválság stb. komoly krízishangulatot okoz már gyermekkortól. Világos, könnyen értelmezhető és követhető természet-ember-gazdaság kapcsolatot kell építeni már a legkisebb kortól, hogy jövőnk záloga lehessen az érték- és mértéktartó felnövekvő nemzedék.

ABSTRACT

The study reviews the pillars of a sustainable future through a sustainability analysis of the values, courses and practices present in teacher education. The issue of sustainability must be present in the mission statement and documents of every care and educational institution. Therefore, it is important to interpret and renew the possibilities of the sustainable development goals in the basic documents of the institution, the organization and education. The ongoing technological change affects all institutions. The question is how sustainable the human living space will be in natural-environmental, economic and community areas. The basis of the new value system can be, without being exhaustive, the collective discretion, the moderate living and lifestyle and the circular economy. The basis of a moderate lifestyle is the system of values and norms, education and knowledge transfer, and communal, joint work. The scene of attitude formation is not only the family but also all institutional educational venues. The energy, water, raw materials and climate crises, etc. cause a serious crisis atmosphere from childhood. A clear, easy-to-understand, and easy-to-follow nature-human-economic relationship must be built from the earliest age, so that the rising generation—maintaining values and measures—can be the pledge of our future.

Kulcsszavak: környezet, technika, technológia, szakmódszertan, nevelés, oktatás, képzés

Keywords: environment, technique, technology, professional methodology, education, teaching, training

BEVEZETÉS

A felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulási szokásai az elmúlt időszakban nagy változáson mentek keresztül. Ezzel párhuzamosan, mintegy követelményként annak az oktatott tananyagnak is meg kell változnia, amit egy új, felnövekvő pedagógus nemzedéknek nyújtunk. A technológia, az online világ befolyásolja a felsőoktatásban részt vevő hallgatók és oktatók tanulási és tanulást szervező stratégiáját, szokásait. Más lett a jelen felsőoktatási generáció (Y, Z) tanulási jellemzője, szokásai, és más lett maga a tanulás fogalma, értelme is. Még szélesebb, komplexebb tartalmat kapott, melyben a legkevesebb a lexikális tudás. A jelen kor tanulási helyzeteiben részt vevő korosztályok, de még az idősebb, élethosszig tartó tanulást érvényesítő felnőtt generáció (esetünkben a levelező képzésben részt vevő hallgatók) mindennapjaiban is felértékelődött a tanulás szerepe. Nincs nap, hogy technikai, társadalmi, munkaerőpiaci vagy egyéb követelményeknek ne kellene megfelelni, melyhez újabb és újabb tanulási helyzeteket kell kiaknázni. A megfelelés, a kihívások, a sikerre törekvés folyamatos tanulást kíván az egyénektől. A pedagógusképzés számára, így a nevelési/oktatási tartalmakat különböző tudományterületek szerint és integrációjában összeválogató/illesztő tanárok számára is fontos tudni, milyen tanulási szokásokra lehet alapozni a megtanítani kívánt anyagot, amelynek jelentős része fenntartható kell legyen. Olyan ismeret, amit ma közvetítünk, de a jövőben is megállja a helyét. Olyan készségsor kialakítása, melyre a technológiai fejlettséggel rendelkező világ a jövőben is fenntartható módon építhet. Az Y és Z generáció nevelése/oktatása kihívást jelent minden más generációnak, szülőként és tanítóként/oktatóként/gyakorlatvezetőként egyaránt. Hagyományos módon, frontális előadással, csupán élő szóval nehéz fenntartani az érdeklődést, figyelmet. Napjaink felsőoktatásban tanuló hallgatókát egész nap körülveszi egy virtuális tér, online módban üzemelnek, számos információ ér el hozzájuk a nap 24 órájában. Az információ csak feldolgozás, az eddigi ismeretekhez illesztés, kapcsolódás után válik ismeretté, erre pedig sokszor nem kerül sor, vagy csak azon témáknál, melyekben érvényesült az érdeklődés. A 21. század egyik ilyen témája, mely nagyfokú érdeklődésre számíthat, a fenntarthatóság. A fenntarthatósági célok megvalósításában való részvétel és a jövőbeni élet, annak lehetőségei, az élet és közösségek fenntarthatósága. Két amerikai szerző, William Strauss és Neil Howe dolgozta ki a generációelméletet,

amelyet napjainkban oly gyakran használunk a különböző korosztályok jellemzőinek megismertetések, tanulási helyzeteik tervezésekor. Az Y generációt az 1980–90-es években születettek alkotják, „hősöknek”¹ nevezzük őket (Lénárd, 2015), akik mára már felsőoktatási végzettségüket megszerezve akár felsőoktatási intézmények fiatal oktatói is lehetnek. Akik közülük felsőoktatási elköteleződéssel bírtak, mára már tanársegédek, adjunktusok különböző egyetemeken. Az ő tapasztalati tudásuk lendületes tananyagokban, hallgató-oktató viszonyban építi a jövő felsőoktatását. A Z generációt a 2000-es években születettek alkotják, „művészeknek”² nevezzük őket. A jelenben fejezik be tanulmányaikat, belőlük lettek az alfa generációhoz értő kisgyermeknevelők, óvodapedagógusok vagy éppen gyógy- és szociálpedagógusok. Jellemzőjük, hogy meglátják, mit kell tanulniuk, és kreatív módon ki tudják találni, azt hogyan tegyék eredményesen.

FENNTARTHATÓ ÉLETMÓD

A fenntartható életmód alapja az érték- és normarendszer, a nevelés, az ismeretátadás és a közösségi, közösen végzett munka. Mennyire fenntartható az élet, mi foglalkoztatja a jövő nemzedékeit? – tehetjük fel a kérdést ahhoz, hogy a tananyagot kellő odafigyeléssel határozhatjuk meg. A fenntartható életmód összetett fogalom. Azt a tudatos életvitelt jelenti, amellyel megvalósítjuk a fenntarthatóság alapfeltételét, azt, hogy környezetünket, legyen az természeti vagy környezeti/épített, csak a megújulás képességének mértékében használjuk mindennapi életünk során. A mai technológiai fejlettségünk mellett társadalmunknak önmaga fenntartásához mértéktartónak kell lennie, azzal is csökkentve az ökológiai lábnyomot. Természeti erőforrás-felhasználásunk 2022. július 28-án érte el azt a mennyiséget, amelyet a Földünk ebben az évben regenerálni képes. Ez a globális túlfogyasztás napja, vagyis az ez évből hátralévő időben, 156 napon nem tudjuk érvényesíteni már a fenntarthatóságot. Nevelőként fontos látni, hogy a fenntartható életet nem lehet csupán technikai megközelítésben megvalósítani. Ugyanis hiába vannak megfelelő technikai eszközeink, ismereteink vagy akár intézményeink kiváló, interaktív tananyagokkal, gyakorlatokkal, azok mindig az éppen domináns erkölcs szerint működnek. Az erkölcs pedig egy adott társadalom által régebbi tapasztalatok során összegyűjtött és helyesnek vélt viselkedési szabályok összessége. Tehát nincs fenntarthatóság, fenntartható életmód

¹ A generációkutatással foglalkozó szakirodalom az egyes generációk megnevezését és csoportosítását illetően nem egységes. Számos ún. címkével illeti a születési intervallumokra alapozott csoportosított generációkat. Az Y generáció (1982–1995) értelmezései: hősök, civilek, digitális bennszülöttek első generációja.

² A Z generáció (1996–2010) értelmezései: alkalmazkodók, netgeneráció, művészek, digitális bennszülöttek.

erkölcs nélkül. Az egyén lesz a fenntarthatóság mozgatórugója érdeklődésével, ismereteivel és felelős cselekedeteivel. A fenntartható életmód egy emberi fejlődési út, személyiségfejlődés eredménye, az önzéstől az együttműködésen át a globális felelősségvállalásig terjed. Az egyén az ÉN fejlődésétől, a család, a lokális közösség – szomszédság, lakóhely, kortárs csoport –, intézmények ismeret- és élményanyaga által jut el a Föld egyetemességéig, a fenntartható életig, mértéktartó életmódja által. Magyarország már 2013-ban elfogadta a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiát, amely a hazánkra vonatkozó célokat rögzítette. Két évvel előbb, mint ahogyan azt az ENSZ globális szinten megtette volna. Mire jutottunk a majd tíz év alatt? A fenntartható fejlődési célok korántsem csak a környezeti ügyekhez kapcsolódnak. A fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals, ENSZ 2015) az élet összes területét érintik: a gazdaságot, a pénzügyeket, a társadalmat, az oktatást, az egészségügyet, az energiaügyeket, az ipart – mindent. A legnagyobb feladat a gondolkodásunk átalakítása, a szemléletmódváltás. Ez pedig nevelés, tanítás, oktatás, ismeretterjesztés, bármely életkorban és nevelési/oktatási intézményben, különösen a pedagógusjelöltek között. Több kutatás is arra a következtetésre jutott, hogy a lányok többnyire nagyobb érzékenységet mutatnak a környezetvédelmi kérdések iránt, mint a fiúk (Asunta, 2004; Michalos et al., 2004; Worsley–Skrzypiec, 1998). A pedagógusképzésben, főként a kisgyermek- és óvodapedagógia szakon a lányok/hölgyek többsége a jellemző. Kutatások igazolják azt is, mily nagy a szerepe az anyának a fenntarthatóság, környezeti nevelés családi megvalósításában. A család egy életforma, egy szellemiség, a fenntarthatóság alapeleme.

KURZUSOK

A fenntarthatósági és környezeti nevelés családi és intézményes lehetőségeihez – mint napjaink aktuális természettudományos elvárásaihoz – nemzetközi és hazai egyezmények, és dokumentumok biztosítják az elméleti alapot, a módszereket. A környezeti nevelés szerepet játszik a környezettel kapcsolatos attitűdök (ismeretek/tudás, érzelmek/élmények és tevékenységek/cselekvés), valamint az értékek kialakításában és formálásában. Erre kell építeni azon tananyagokat, melyek élmény- és tapasztalati tanulással kiegészítve a fenntarthatóságra nevelés alapját és megvalósulását adják. Ezen összetevők, hatások eredményezik egy új szemléletű, természettudományban jártas, fenntarthatóságot érvényesíteni tudó pedagógus generáció felsőoktatásból való kikerülését. Az intézményes nevelés és oktatás tartalmának és módszereinek elő kell segíteniük a modernizációs áramlatoknak megfelelő kompetenciák fejlesztését (Varga, 2012), éppen ezért aktuális napjainkban minden olyan dokumentumra támaszkodni, amely fenntarthatósági célokat tartalmaz. A következőkben képet kapunk (a teljesség igénye nélkül) a

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar kisgyermeknevelő, óvodapedagógus, gyógypedagógus, szociálpedagógus alapképzés és neveléstudomány mesterképzés témairányú kurzusai képzésben jelen lévő tartalmának rövid összefoglalója kapcsán a téma interdiszciplinaritásáról. A *Filozófia és etika* kurzus betekintést nyújt a filozófia eredetébe, elhelyezi az emberi kultúrában, mutatja viszonyát a tudományokhoz. A filozófia jelentősebb alakjainak és a lehetséges kiindulási pontoknak történeti áttekintésével egy komplex műveltséganyag birtokába juttatja a hallgatókat. Megismerik az általános és az alkalmazott etika legfőbb kérdésköreit, illetve az európai morálfilozófiai hagyományban és napjaink etikai diskurzusaiban az azokra adott fontosabb válaszokat (SOE BPK – Patyi, 2020). Az Ökológia és környezetvédelem az óvodában kurzus bővíti a hallgatók környezeti ismereteit, növeli felelősségérzetüket, fejleszti környezettudatosságukat. Megismerteti a hallgatókkal az ökológia főbb fogalmi területeit, vizsgálatait, továbbá a környezetvédelem kialakulását, történetét, a globális problémákat, a nemzetközi konferenciák témaköreit, a fenntartható fejlődés és gazdaság jellemzőit. Bepillantást nyújt a hazai természetvédelem munkájába a hazai nemzeti parkok működésén keresztül. Mindezen témákat az óvodai élet szemszögéből vizsgálja, vagyis hogyan vihetők be az érintett témakörök az óvodai mindennapokba (SOE BPK – Kollarics, 2020). A *Környezeti nevelés* kurzuson a környezet és természetvédelmi gondolkodás megalapozása, szemléletformálás történik kisgyermeknevelő- és óvodapedagógus-jelöltek körében. A kurzus ismereteket nyújt a kisgyermek napjaink és a környezeti nevelés témaköréből, modern tanulás-szervezési módok alkalmazásával. A kurzus jelen van a kisgyermeknevelők képzésében is ahol a bölcsődék napi élete és a természet- és környezetvédelem, környezeti nevelés témaköreire készíti fel a nevelőket (SOE BPK – Molnár, 2020). A *Matematikai nevelés* kurzus a matematikai alapismeretek és azok alkalmazási lehetőségeinek elsajátítása a csecsemőgondozás és kisgyermeknevelés pedagógiai céljainak és feladatainak szakszerű és gyermekközpontú megvalósításához nyújt felkészítést. Cél a problémamegoldó, logikus gondolkodás fejlesztése, valamint a gyermeket körülvevő világ mennyiségi, formai és téri viszonyainak feltárása, megismertetése, a bölcsődei és óvodai matematikai nevelés módszertanának elsajátítása (SOE BPK – Zsámboki, 2020). A *Fenntarthatóság a családban* szabadon választható kurzus a kötelező és kötelezően választható területeken megszerzett fenntarthatósági kompetenciát kimondottan a családban való megvalósulásra fókuszálja (SOE BPK – Molnár, 2020).

Az alapképzésen megszerzett ismeretekre alapozva speciális irányt, többletet képvisel a neveléstudomány mesterszakon belüli fenntarthatóság szakirány kurzuskínálata. A *Környezet és etika* oktatásának célja, hogy megismertesse a hallgatókat az ember és természet viszony eszmetörténetével, továbbá a legutóbbi fél évszázadban kialakult környezeti etika főbb kérdésköreivel, irányzataival, gondolkodóival. A fő cél megértetni a hallgatókkal, hogy a modern kori tudomá-

nyos-technikai fejlődés, illetve a nyomában bekövetkezett természetrombolás következtében megváltozott az emberi cselekvés természete, és ma már általánosan elfogadott, hogy nemcsak az ember-ember, hanem az ember-környezet viszonyt is etikai megfontolásoknak kell alávetni (SOE BPK – Patyi, 2020). A *Környezeti nevelés az iskolarendszerben* a környezeti nevelés elméleti hátterét és gyakorlati lehetőségeit a köznevelési rendszerben elfoglalt helye szerint tárgyalja. Megismerteti a hatékony szemléletformáló programok tervezésének, a terepi környezeti nevelési tevékenységek megvalósításának elméletét és gyakorlatát. Témakörei még: Az intézményes környezeti nevelés kialakulása; A környezeti nevelés szabályozása az iskolarendszerben; A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia; Az Ökoiskola Hálózat; Az életkorok sajátosságai környezetpedagógiai aspektusból (kisiskoláskortól felnőttkorig) stb. (SOE BPK – Kollarics, 2020). A *Környezeti nevelés kisgyermekkorban* a játék-munka-tanulás és a környezeti nevelés összefüggéseit vizsgálja a családban, a mindennapokban és a szabadidős programokban (SOE BPK – Hartl, 2020).

A Környezetpedagógia megismerteti a hallgatókat a globális környezeti problémákkal, a környezeti nevelés fejlődéstörténetével, a fontosabb mérföldkövekkel, a fogalom szakmai tartalmának alakulásával, bővülésével a kezdetektől napjainkig, valamint a környezeti nevelés nemzetközi alapelveivel, jellemzőivel. Cél továbbá, hogy megismerkedjenek a környezetpedagógia életkori sajátosságaival és a környezeti nevelési színterekkel, kiemelten a szakközépiskolai-szakközépfelkészítő vonatkozásokkal. A tantárgy célja mindezeket túl bevezetni a hallgatókat a környezetben való oktatás-nevelés rejtelmébe, valamint a hozzá kapcsolódó lehetőségekbe és módszerekbe (SOE BPK – Kollarics, 2020). A *Fenntartható közösségek* kurzus célja olyan szakemberek képzése, akik tudással rendelkeznek – a neveléstudomány és alkalmazási területén belül – a fenntartható fejlődés, a fenntartható közösségek fogalmáról, jellemzőiről. Képesek a köznevelésben és a felsőoktatásban, illetve az oktatásügyben kutatói és alkalmazói feladatokat ellátni e tárgykörön/szakterületen belül, részt tudnak vállalni e szakterület kutatási és fejlesztési feladataiban, közvetíteni tudják a fenntartható közösségek tanulásban eltöltött helyének, szerepének fontosságát. Ismernek jógyakorlatokat, ismerik a fenntartható közösség jellemzőit, kialakításának módszereit, közösségszervezési és elemzési tudásuk is van (SOE BPK – Molnár, 2020). Az *Erdőpedagógia* kurzus az erdőt ismerteti meg mint sokfunkciós életközösséget. Az erdő természeti, gazdasági, társadalmi értékein keresztül megtanítja a természeti környezetben való tanulás tapasztalati és élményalapjait. Megismerteti az erdőpedagógia fogalmát, helyét, szerepét a környezeti nevelésben. A kurzuson és annak gyakorlatán a hallgatók megtanulják az erdőpedagógiai foglalkozások tervezésének, szervezésének és vezetésének módszertanát (SOE BPK – Hartl, 2020). A *Fenntarthatóságra nevelés* kurzus célja olyan szakemberek képzése, akik tudással rendelkeznek – a neveléstudomány és alkalmazási területén belül – a fenntartható fejlődés fogal-

máról, jellemzőiről, a fenntartható fejlődési célokról, azok magyarországi megvalósításának helyéről és szerepéről. Képesek a köznevelésben és a felsőoktatásban, illetve az oktatásügyben kutatói és alkalmazói feladatokat ellátni e tárgykörön/szakterületen belül, részt tudnak vállalni e szakterület kutatási és fejlesztési feladataiban, közvetíteni tudják a fenntarthatóság szerepének fontosságát. Ismereteiket be tudják illeszteni a nevelés rendszerébe, ezzel is a fenntarthatóságot szolgálva (SOE BPK – Molnár, 2020).

A 'trend' irányvonal, irányzat, áramlat, fejlődési irányvonal mai értelemben, érvényesülése mindenre kiterjed. A 'brand' pedig a kiválasztott áramlat, irányzat, irányvonal teljes megjelenési formája, lenyomata, mely egy-egy képben, mondatban, személyben, témában jelenik meg. A fenntarthatóság és környezettudatosság is ilyen irányvonal, megjelenési formája pedig a környezettudatos, felelősségteljes életmód a mindennapi életvitelben megjelenő környezettudatos magatartási szokásokkal, viselkedésmódokkal a bioszféra megőrzése, közös jövőnk érdekében. Legyen TREND a környezettudatos BRAND!

IRODALOM

- Asunta, T. (2004): Knowledge Sources, Attitudes and Self-Reported Behaviour of Secondary-Level Science Students Concerning Environmental Topics. In: Laine, A. – Lavonen, J. – Meisalo, V. (eds.): *Current Research on Mathematics and Science Education*. University of Helsinki, Research Report 253. Helsinki: University of Helsinki, 277–292. <https://www.edu.helsinki.fi/malu/tutkimus/tutkimusseura/proceedings2004.pdf>
- Brown, L. (2009): *A B-4.0 TERV: Mozgósítás a civilizáció megmentésére*. Összefoglaló. (ford. Bíró D.) 2010 Earth Policy Institute, https://www.earth-policy.org/images/uploads/translations/PB4_Hungarian.pdf
- Lénárd A. (2015): A digitális kor gyermekei. *Gyermeknevelés*, 3, 1, 74–83. http://epa.oszk.hu/02400/02411/00005/pdf/EPA02411_gyermekneveles_2015_1_074-083.pdf
- Marjainé Szerényi Zs. et al. (2012): *A fiatalok fogyasztási és életmódbeli szokásai a környezeti nevelés tükrében*. Working Paper. BCE, Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék, 4–5. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1011/>
- Michalos, A. C. – Creech, H. – McDonald, C. et al. (2009): *Measuring Knowledge, Attitudes and Behaviours towards Sustainable Development: Two Exploratory Studies*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development
- SOE BPK – Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar tantárgyi programjai (2020): Hartl; Kollarics; Molnár; Patyi; Zsámboki (képzési programok)
- Szele I. (2018): A tanulási szokások vizsgálata felsőoktatásban tanuló hallgatók körében. *Hadmérnök*, XIII, 4, 423–434. ORCID: 0000-0002-6770-2969, http://hadmernok.hu/184_34_szelei.pdf
- Varga L. (2012): Generációk közötti tanulás. In: Kardos A. (szerk.): *Hoppá Disszeminációs Füzetek* 39. Budapest: Tempus Közalapítvány, 5–16. https://tka.hu/docs/palyazatok/generaciok_kozti_tanulas_issuu.pdf
- Worsley, A. – Skrzypiec, G. (1998): Environmental Attitudes of Senior Secondary School Students in South Australia. *Global Environmental Change*, 8, 209–225. DOI: 10.1016/S0959-3780(98)00016-8